מאל״ו

מגמות באוכלוסיית המועמדים להשכלה גבוהה בישראל בשנים 2002 – 2021

דוח מחקר

RR
26-02

אוקטובר 2026

שאול שלפק

דוח מחקר

RR-26-02

ISBN:978-965-502-231-5

© כל הזכויות שמורות
מרכז ארצי לבחינות ולהערכה

© All rights reserved
NITE

מגמות באוכלוסיית המועמדים להשכלה גבוהה בישראל בשנים 2002 – 2021

שאול שלפק

אוקטובר 2026

תוכן עניינים

תקציר 1
רקע 2
שיטה ומסד נתונים 2
ניתוח הנתונים ותוצאות 3
מגמות בציוני המועמדים 3
התפלגות כלי המיון 8
שיעורי המתקבלים והנדחים 10
סיכום ודיון 10
מקורות 13

תרשימים

תרשים 1 :ממוצע הציון הפסיכומטרי בקרב המועמדים..... 4
תרשים 2 :ממוצע ציון הבגרות המשוקלל בקרב המועמדים..... 4
תרשים 3 :סטיית התקן של הציון הפסיכומטרי בקרב המועמדים..... 5
תרשים 4 :סטיית התקן של ציון הבגרות המשוקלל בקרב המועמדים..... 5
תרשים 5 :ממוצע הציון הפסיכומטרי בקרב המועמדים לפי מגזר אוכלוסייה..... 6
תרשים 6 :ממוצע ציון הבגרות המשוקלל בקרב המועמדים לפי מגזר אוכלוסייה..... 6
תרשים 7 :ממוצע הציון הפסיכומטרי בקרב המועמדים לפי מגדר..... 7
תרשים 8 :ממוצע ציון הבגרות המשוקלל בקרב המועמדים לפי מגדר..... 7
תרשים 9 :ממוצע הציון הפסיכומטרי בקרב המועמדים לפי השכלת הורים..... 8
תרשים 10 :ממוצע ציון הבגרות המשוקלל בקרב המועמדים לפי השכלת הורים..... 8
תרשים 11 :התפלגות כלי המיון של המועמדים..... 9
תרשים 12 :שיעור המועמדים בעלי ציון פסיכומטרי וציון בגרות..... 9
תרשים 13 :שיעור המועמדים המתקבלים והנדחים..... 10

תקציר

המחקר מתאר מגמות באוכלוסיית המועמדים להשכלה גבוהה בישראל בשנים 2002–2021. מטרתו לבחון שינויים לאורך זמן בציוני הבחינה הפסיכומטרית ובממוצע הבגרות המשוקלל, בהרכב כלי המיון שעמדו לרשות המועמדים ובתוצאות תהליך הקבלה לאוניברסיטאות. נוסף על כך נבחנו הבדלים בציונים לפי מגזר אוכלוסייה, מגדר והשכלת הורים. המחקר התבסס על נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה בנוגע למועמדים לשש אוניברסיטאות המחקר הוותיקות בישראל.

במרבית התקופה נמצאה עלייה מתונה בציונים הממוצעים בבחינה הפסיכומטרית ובממוצע הבגרות המשוקלל, אך בשנת 2021 נרשמה ירידה בשני המדדים. במקביל הצטמצם פיזור הציונים, בייחוד משנת 2011 ואילך. בבגרות נמשכה מגמה זו עד סוף התקופה, ואילו בפסיכומטרי נרשמה משנת 2017 עלייה מחודשת בפיזור.

הציון הפסיכומטרי הממוצע היה גבוה יותר בקרב מועמדים מהמגזר היהודי בהשוואה למועמדים מהמגזר הערבי ומקבוצת ה״אחרים״, אך הפערים הצטמצמו לאורך התקופה. בציוני הבגרות לא נמצאו הבדלים עקביים בין המגזרים. בקרב גברים נמצא ממוצע פסיכומטרי גבוה יותר, ואילו משנת 2009 נמצא יתרון מתון לנשים בממוצע הבגרות. כמו כן נמצא קשר עקבי בין השכלת ההורים לבין ההישגים בשני כלי המיון: ככל שהשכלת ההורים הייתה גבוהה יותר, כך היו גבוהים יותר הציון הפסיכומטרי וממוצע הבגרות.

במהלך התקופה חל שינוי ניכר בהתפלגות כלי המיון שעמדו לרשות המועמדים בעת הגשת מועמדותם. שיעור המועמדים שהחזיקו בציון פסיכומטרי בלבד ירד מ־22% בשנת 2002 ל־6% בשנת 2021, ואילו שיעור בעלי ציון בגרות בלבד עלה מ־1% ל־13%. שיעור המועמדים שהחזיקו בשני הציונים עלה עד שנת 2020, אך ירד בשנת 2021. בשנה זו עלה לראשונה שיעור המועמדים בעלי ציון בגרות על שיעור בעלי הציון הפסיכומטרי. ממצאים אלה מתיישבים עם התרחבותם של ערוצי קבלה שאינם מחייבים ציון פסיכומטרי.

בתוצאות תהליך הקבלה נמצא כי שיעור המועמדים שהתקבלו אך לא החלו ללמוד ירד מ־21% ל־12%. ברוב שנות המחקר היה שיעור המתקבלים שלמדו גבוה משיעור הנדחים, ואילו בשנת 2021 עמד שיעורן של שתי הקבוצות על כ־44%.

הממצאים מצביעים על שינויים ניכרים במאפייני המועמדים ובכלי המיון שעמדו לרשותם; עם זאת, מאחר שמדובר בניתוח תיאורי של אוכלוסיית מועמדים נבחרת, יש לפרשם בזהירות. המשך המעקב אחר מגמות אלה חשוב לבחינת תפקודם של כלי המיון ולשמירה על מערכת קבלה תקפה והוגנת.

1. רקע

המרכז הארצי לבחינות ולהערכה (מאל״ו) עוסק בפיתוח וביישום כלי מיון להשכלה גבוהה בישראל, ובהם הבחינה הפסיכומטרית. כדי להבטיח שכלי המיון ימשיכו להיות תקפים ורלוונטיים, מאל״ו עוקב באופן שוטף אחר מגמות בהשכלה הגבוהה ובתהליכי הקבלה אליה, ובוחן כיצד שינויים בהרכב אוכלוסיית המועמדים עשויים להשפיע על מערכות המיון וההערכה.

בהקשר זה נערך המחקר המתואר במסמך הנוכחי, שמטרתו לתאר ולנתח מגמות באוכלוסיית המועמדים להשכלה גבוהה בישראל לאורך השנים 2002–2021. המחקר בחן מגמות בציוני הבחינה הפסיכומטרית ובבחינות הבגרות, את השינויים בהתפלגות כלי המיון עמם ניגשים המועמדים (בגרות בלבד, פסיכומטרי בלבד, או שילוב ביניהם), וכן את שיעורי המתקבלים והנדחים מקרב המועמדים לאוניברסיטאות המחקר בישראל. בנוסף, נבחנה ההתפלגות של משתנים דמוגרפיים וחברתיים מרכזיים בקרב אוכלוסיית המועמדים, ובהם קבוצת אוכלוסייה (יהודים/ערבים/אחרים), מגדר והשכלת הורים.

2. שיטה ומסד נתונים

המחקר התבסס על נתונים אשר סופקו על-ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ״ס) וכללו את כלל המועמדים לששת האוניברסיטאות המחקריות הוותיקות בישראל: האוניברסיטה העברית בירושלים, אוניברסיטת תל אביב, אוניברסיטת חיפה, אוניברסיטת בר-אילן, אוניברסיטת בן-גוריון והטכניון[1].

מסד הנתונים שמשמש את המחקר נבנה ממיזוג של מספר קובצי נתונים תקופתיים אשר כיסו את השנים 2002–2021. עם זאת, נתוני שנת 2008 נמצאו חלקיים ולא תקינים ולכן לא נכללו בניתוחים.

סה״כ נכללו במחקר 755,595 רשומות של מועמדים (כאשר רשומה מייצגת מועמדות של אדם למוסד מסוים בשנה מסוימת). בפועל נכללו בחלק מהעיבודים פחות רשומות, בגלל נתונים חסרים.

קובצי הנתונים מהם הופק המידע למחקר הינם:

- קובץ רישומי מועמדים לאוניברסיטאות
- קובץ ציוני הבחינה הפסיכומטרית
- קובצי בחינות בגרות
- קובץ סטודנטים
- קובץ מקבלי תארים
- מרשם אוכלוסין
- מרשם השכלה (הכולל נתונים על השכלת ההורים)

האינטגרציה בין הקבצים נועדה ליצור מאגר נתונים מקיף המתאר את מאפייני המועמדים, הישגיהם הלימודיים ותוצאות מועמדותם להשכלה גבוהה. עם זאת, הקבצים לא תמיד התאימו באופן מלא, ובמקרים מסוימים נצפו סתירות בין מקורות מידע שונים ביחס למשתנים זהים. לפיכך, יש להתייחס לממצאים בזהירות ובהבנה כי ייתכנו סטיות קלות הנובעות מאופי חיבור הנתונים ממקורות שונים.

[1] המוסדות לא היו מזוהים בקבצי הנתונים

לצורך תיאור המגמות לאורך השנים נערכו שלושה סוגי ניתוחים תיאוריים. ראשית, חושבו ממוצעים וסטיות תקן של ציוני הבחינה הפסיכומטרית ושל ממוצע הבגרות המשוקלל (הכולל בונוסים), הן בכלל אוכלוסיית המועמדים והן בפילוח לפי משתני הרקע: קבוצת אוכלוסייה (יהודים, ערבים ואחרים), מגדר והשכלת הורים[2]. ממוצע הבגרות המשוקלל חושב על בסיס ציוני בחינות הבגרות, תוך שקלול לפי יחידות הלימוד והענקת בונוסים למקצועות מוגברים. שנית, נבחנה התפלגות סוגי כלי המיון שבהם השתמשו המועמדים בעת הגשת מועמדותם (בגרות בלבד, פסיכומטרי בלבד, שילוב של השניים או ללא ציונים), וכן שיעור המועמדים שהיו בעלי ציון בגרות וציון פסיכומטרי בעת הגשת מועמדותם לאורך השנים. לבסוף, נבחנה התפלגות תוצאות תהליך הקבלה של רשומות המועמדים (התקבלו ולמדו, התקבלו ולא למדו או נדחו) לאורך שנות המחקר.

3. ניתוח הנתונים ותוצאות

מגמות בציוני המועמדים

להלן מוצגות מגמות בציוני המועמדים. כדי לאפשר השוואה ישירה בין התרשימים ולהימנע מהבדלים הנובעים משינוי בהרכב המדגם, כל הניתוחים המוצגים בתרשימים 1–10 חושבו על בסיס אותו מדגם אנליטי. המדגם כלל 438,497 רשומות מועמדות שבהן נמצאו ערכים תקינים הן לציון הפסיכומטרי והן לממוצע הבגרות המשוקלל, וכן נתונים על קבוצת אוכלוסייה ומגדר. בדיקה מקבילה בקרב כלל רשומות המועמדות שבהן נמצאו שני ציוני המיון, ללא דרישה לנתונים מלאים על קבוצת אוכלוסייה ומגדר, העלתה מגמות דומות מאוד. בניתוחים לפי השכלת הורים נכללו גם רשומות שבהן השכלת ההורים לא הייתה ידועה, ואלו סווגו בקטגוריה נפרדת.

בתרשימים 1 ו-2 מוצגים הציונים הממוצעים בבחינה הפסיכומטרית ובבחינות הבגרות בקרב המועמדים לאוניברסיטאות בשנים 2002–2021 (כאמור נתוני שנת 2008 לא נכללו במחקר). מהממצאים עולה כי לאורך התקופה חלה עלייה מתונה ומתמשכת בציונים הממוצעים של שני כלי המדידה, אולם בשנת 2021 – השנה האחרונה הכלולה במחקר – נצפתה ירידה קלה בשני המבחנים.

[2] ערכי משתנה השכלת הורים הם כדלקמן: שני ההורים בעלי תואר מתקדם/ אחד ההורים בעל תואר מתקדם/ שני ההורים בעלי תואר ראשון/ אחד ההורים בעל תואר ראשון/ שני ההורים ללא תואר אקדמי.

תרשים 1: ממוצע הציון הפסיכומטרי בקרב המועמדים

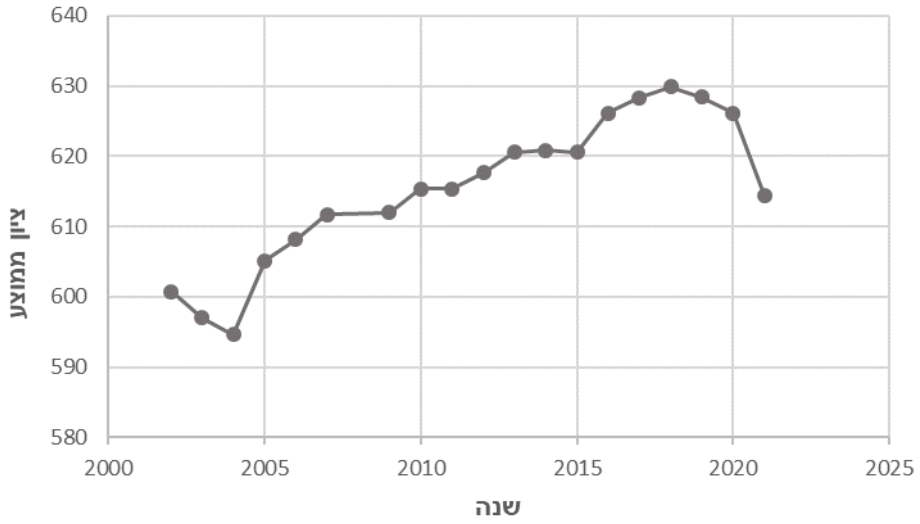

תרשים 2: ממוצע ציון הבגרות המשוקלל בקרב המועמדים

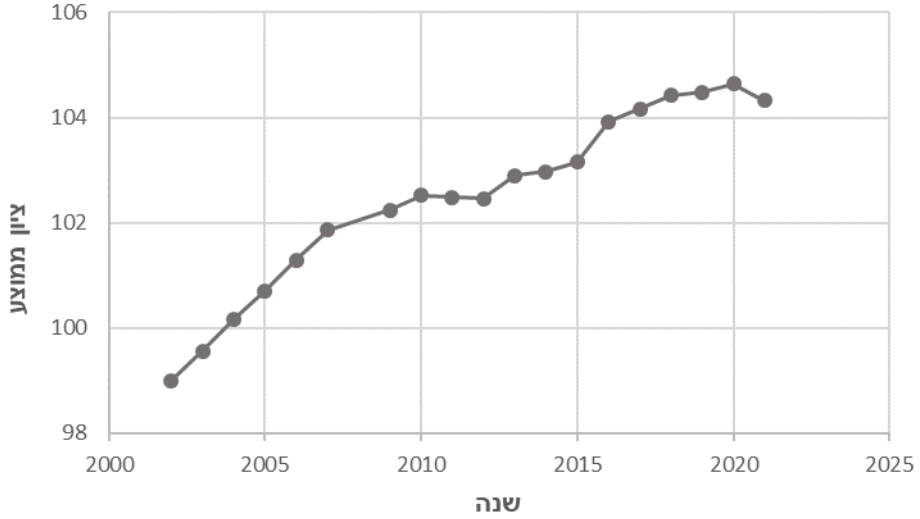

בתרשימים 3 ו-4 מוצגות סטיות התקן של ציוני הבחינה הפסיכומטרית ובחינות הבגרות באותן שנים. ניתן לראות כי בין השנים 2002–2011 נרשמה ירידה מתונה בסטיות התקן, ואילו בשנים שלאחר מכן ניכרת ירידה חדה יותר. בבחינות הבגרות נמשכה מגמת הירידה עד שנת 2021, ואילו בבחינה הפסיכומטרית הירידה התמתנה סביב שנת 2017, ולאחריה נצפתה עלייה בפיזור הציונים.

תרשים 3: סטיית התקן של הציון הפסיכומטרי בקרב המועמדים

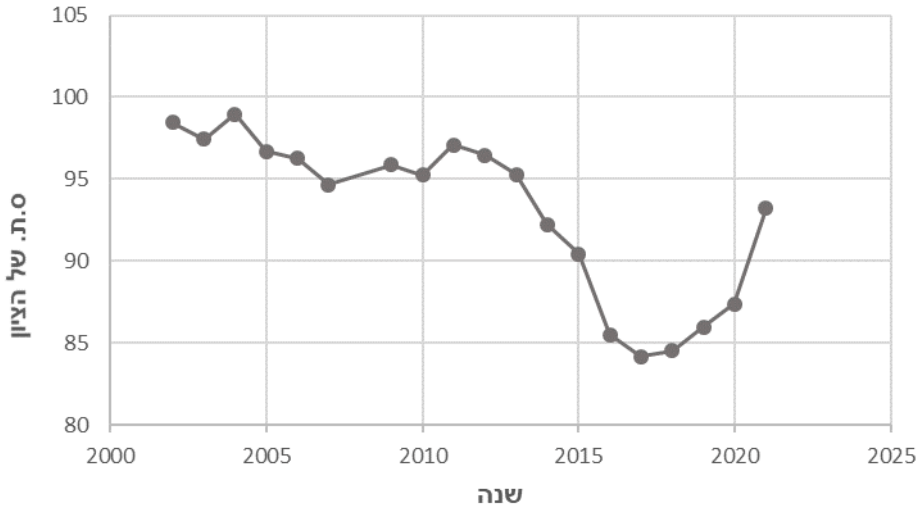

תרשים 4: סטיית התקן של ציון הבגרות המשוקלל בקרב המועמדים

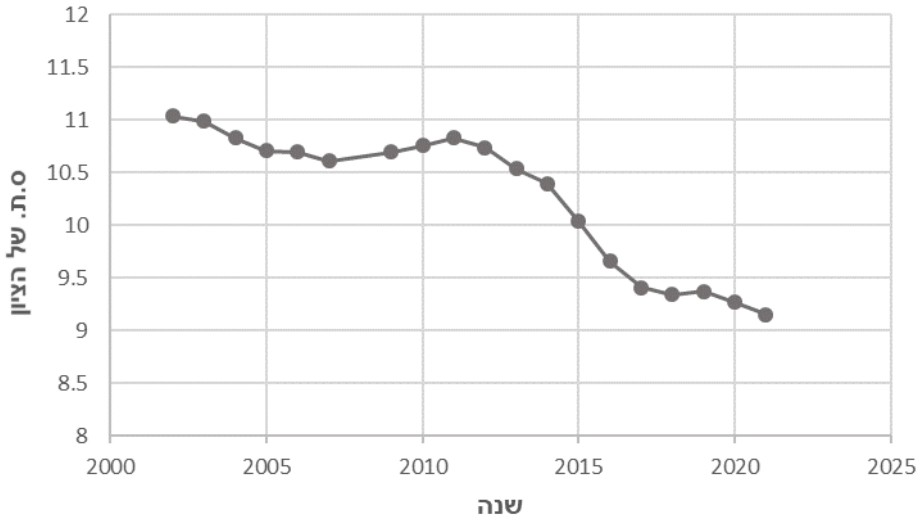

בתרשימים 5 ו-6 מוצגים הציונים הממוצעים בבחינה הפסיכומטרית ובבחינות הבגרות לפי קבוצת אוכלוסייה (יהודים, ערבים, אחרים). ניכר כי במרבית שנות המחקר הציונים הממוצעים בבחינה הפסיכומטרית היו גבוהים יותר בקרב מועמדים יהודים, בהשוואה לשתי הקבוצות האחרות. ציוני קבוצת ה"אחרים" היו בממוצע גבוהים יותר מציוני המועמדים הערבים. עם זאת, לאורך התקופה ניכרה מגמת צמצום של הפערים, בעיקר בין השנים 2002–2016.

בבחינות הבגרות לא נמצאו הבדלים עקביים ומשמעותיים בין שלוש הקבוצות לאורך התקופה. עם זאת, בשנים 2009–2020 נצפה ממוצע מעט גבוה יותר בקרב מועמדים ערבים, בהשוואה ליהודים ולקבוצת האחרים.

תרשים 5: ממוצע הציון הפסיכומטרי בקרב המועמדים לפי מגזר אוכלוסייה

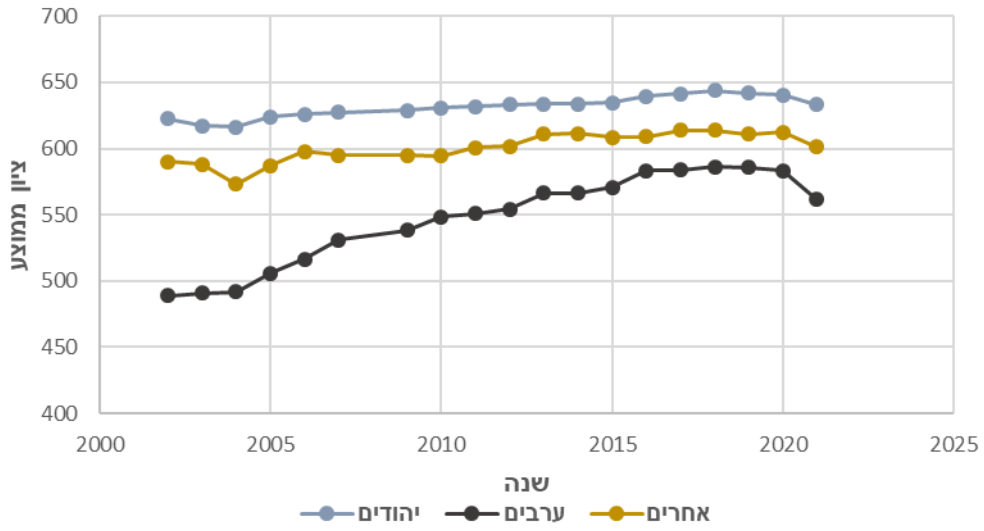

תרשים 6: ממוצע ציון הבגרות המשוקלל בקרב המועמדים לפי מגזר אוכלוסייה

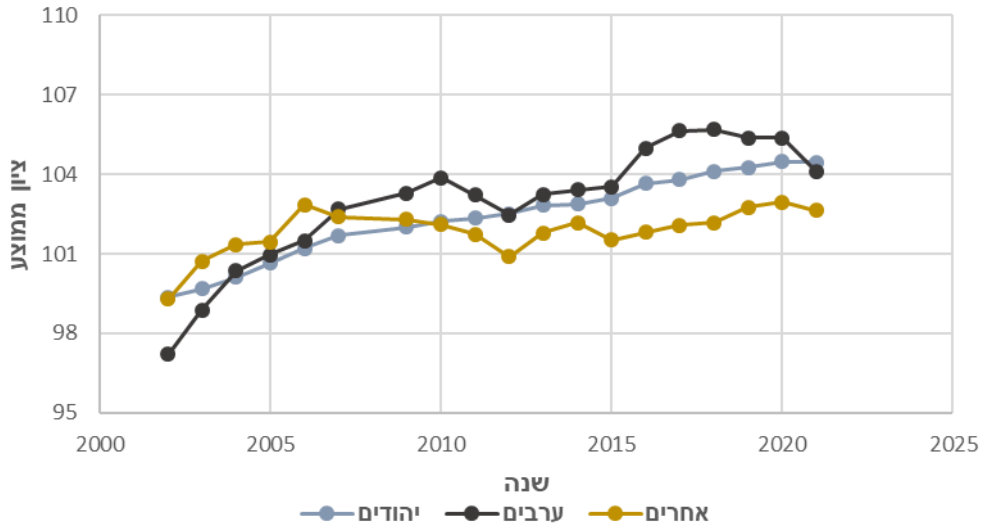

בתרשימים 7 ו-8 מוצגים הציונים הממוצעים לפי מגדר. בבחינה הפסיכומטרית ניכר פער עקבי לאורך כל שנות המחקר, כך שממוצע הציונים של הגברים גבוה מזה של הנשים. לעומת זאת, בבחינות הבגרות לא נרשמו הבדלים משמעותיים בין המגדרים, למעט יתרון מתון לנשים בשנים 2009–2021.

תרשים 7: ממוצע הציון הפסיכומטרי בקרב המועמדים לפי מגדר

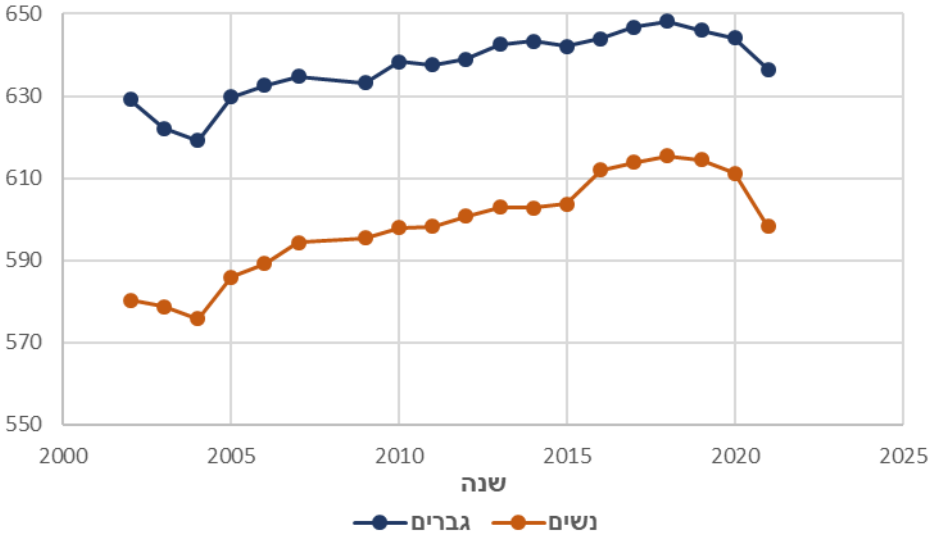

תרשים 8: ממוצע ציון הבגרות המשוקלל בקרב המועמדים לפי מגדר

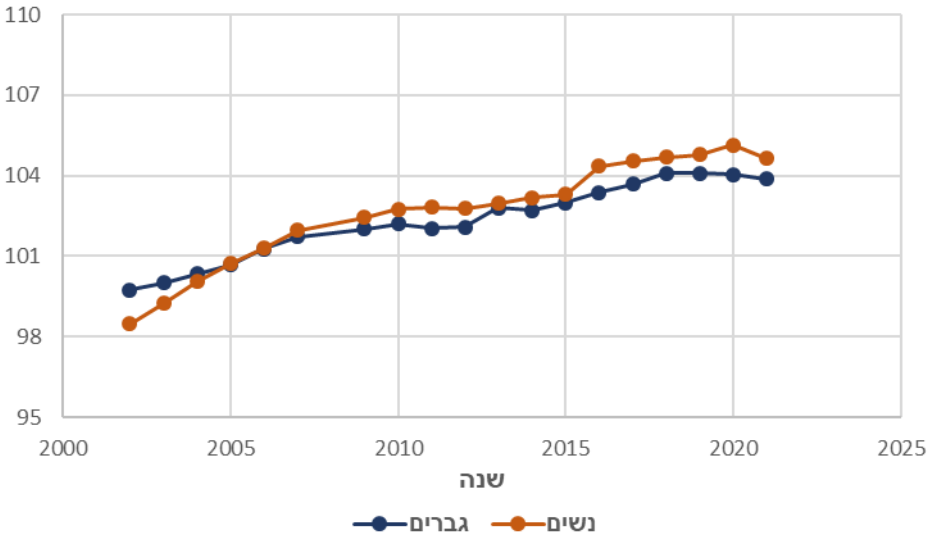

בתרשימים 9 ו-10 מוצגים הציונים הממוצעים לפי השכלת ההורים. מן הנתונים עולה קשר עקבי בין רמת ההשכלה של ההורים לבין הישגי המועמדים – כך שככל שרמת ההשכלה ההורית גבוהה יותר, כן עולים הממוצעים בבחינה הפסיכומטרית ובבחינות הבגרות.

תרשים 9: ממוצע הציון הפסיכומטרי בקרב המועמדים לפי השכלת הורים

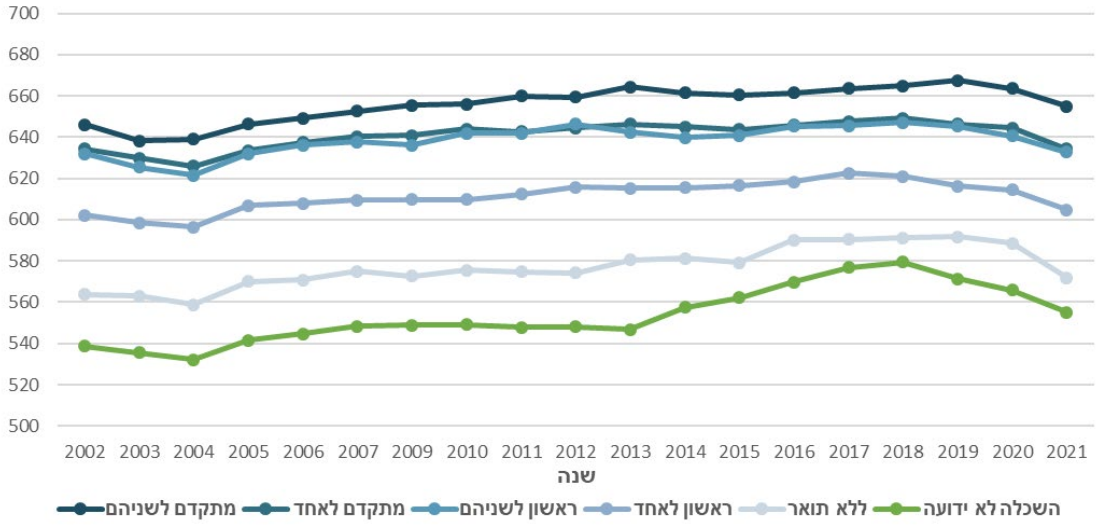

תרשים 10: ממוצע ציון הבגרות המשוקלל בקרב המועמדים לפי השכלת הורים

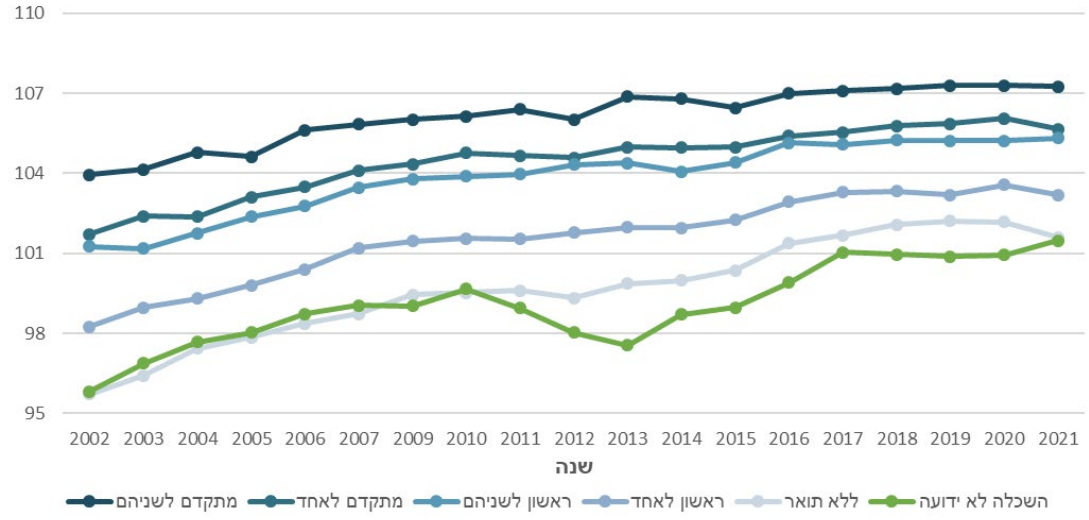

התפלגות כלי המיון

הניתוחים המוצגים בתרשימים 11–13 מבוססים על כלל 755,595 רשומות המועמדות שנכללו במחקר. בתרשים 11 מוצגת התפלגות כלי המיון באמצעותם הגישו מועמדים את מועמדותם לאוניברסיטאות, לאורך השנים[3]. ניתן לראות כי שיעור המועמדים בעלי ציון פסיכומטרי בלבד פחת באופן ניכר, מ-22% בשנת 2002 ל-6% בשנת 2021. במקביל, שיעור המועמדים בעלי ציון בגרות בלבד עלה מ-1% בשנת 2002 ל-13% בשנת 2021. שיעור המועמדים בעלי שני ציונים –פסיכומטרי ובגרות– עלה בהתמדה עד שנת 2020 (מ-73% ל-81%), אך בשנת 2021 נרשמה ירידה קלה ל-77%.

[3] כל רשומה של מועמד סווגה לאחת מארבע קטגוריות: ניגש ללא ציון באחד משני כלי המיון/ ניגש עם ציון בגרות בלבד/ ניגש עם ציון פסיכומטרי אחד בלבד/ ניגש עם שני הציונים.

תרשים 11: התפלגות כלי המיון של המועמדים

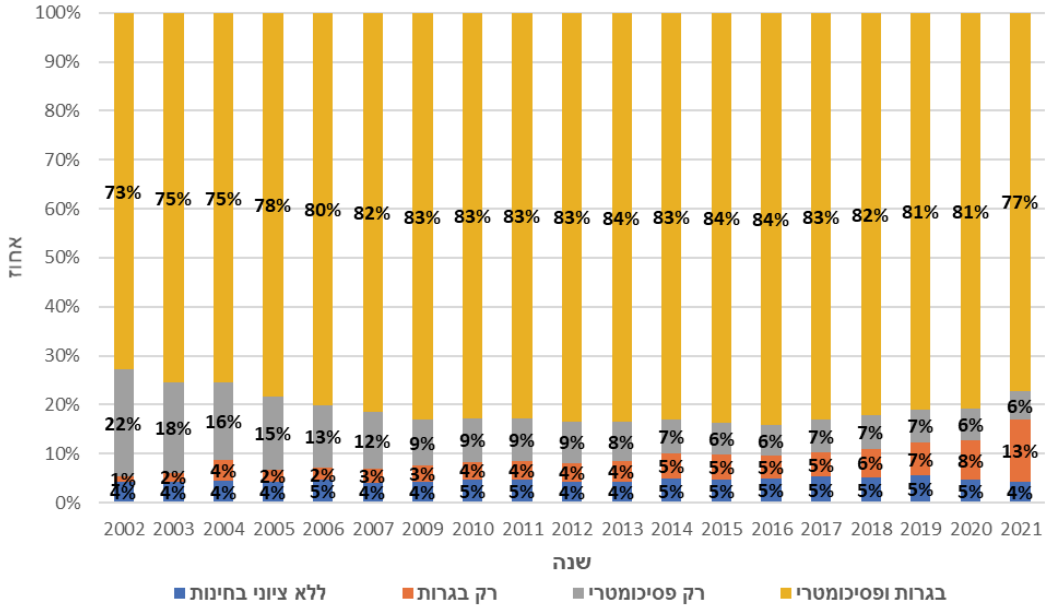

בתרשים 12 מוצגים שיעורי המועמדים שהחזיקו בציון בגרות לעומת ציון פסיכומטרי בעת הגשת המועמדות[4]. מהנתונים עולה כי שיעור בעלי ציון בגרות עלה מ-74% בשנת 2002 ל-90% בשנת 2021, ואילו שיעור בעלי ציון פסיכומטרי ירד מ-95% ל-83%. בכך, בשנת 2021 לראשונה עלה שיעור המועמדים בעלי ציון בגרות על שיעור בעלי הציון הפסיכומטרי.

תרשים 12: שיעור המועמדים בעלי ציון פסיכומטרי וציון בגרות

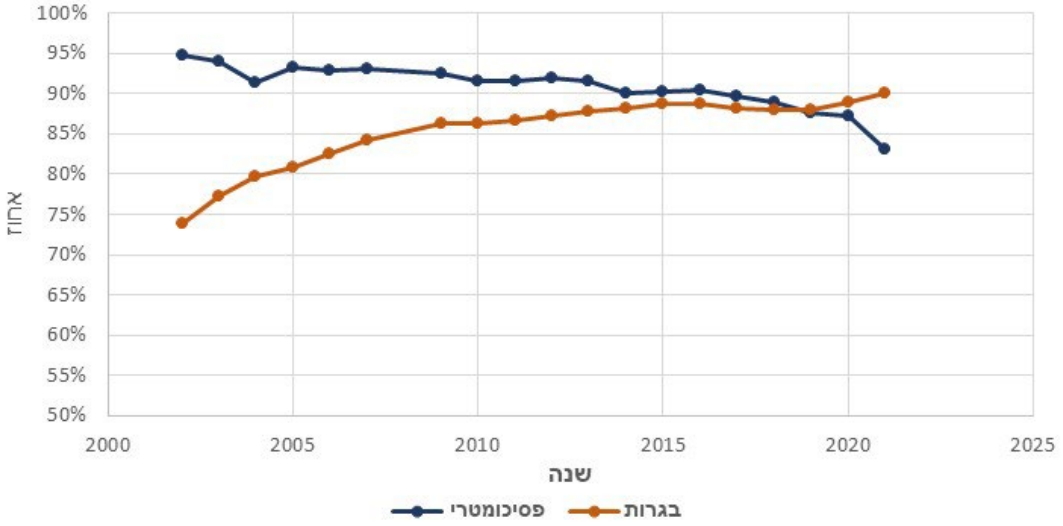

[4] הפעם עבור כל רשומת נבחן נוצרו שתי אינדיקציות – האם היה בעל ציון פסיכומטרי בעת הגשת המועמדות (כן/לא) והאם היה בעל ציון בגרות בעת הגשת המועמדות (כן/לא).

שיעורי המתקבלים והנדחים

בתרשים 13 מוצגים שיעורי המתקבלים והנדחים מקרב המועמדים לאוניברסיטאות לאורך שנות המחקר[5]. ניתן לראות כי שיעור המועמדים הנדחים ואלו שהתקבלו ולמדו השתנה במידה מתונה לאורך התקופה, כאשר ברוב שנות המחקר שיעור המתקבלים ולומדים היה גבוה מזה של הנדחים. עם זאת, בשנת 2021 נרשם שוויון בין השניים – כ-44% בכל אחת מן הקבוצות. שיעור המועמדים שהתקבלו אך לא למדו ירד לאורך השנים מ-21% ל-12%.

תרשים 13: שיעור המועמדים המתקבלים והנדחים

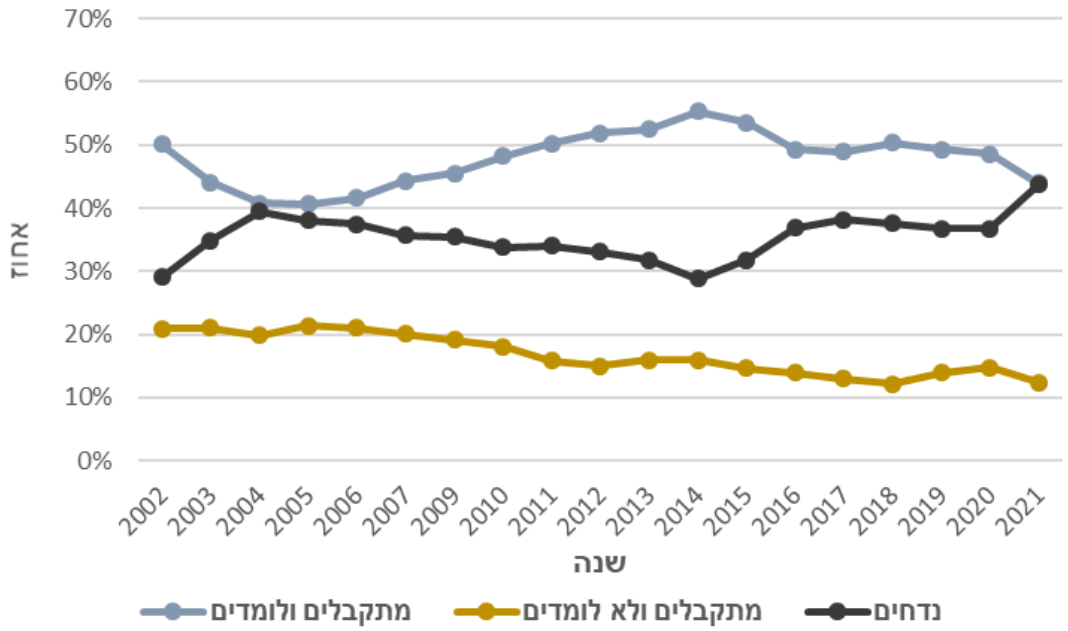

4. סיכום ודיון

במסמך זה תוארו מגמות באוכלוסיית המועמדים להשכלה גבוהה בישראל בשנים 2002–2021, בהתבסס על נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. במסגרת המחקר נבחנו מגמות בציוני הבחינה הפסיכומטרית ובממוצע הבגרות המשוקלל, בכלל אוכלוסיית המועמדים ובפילוח לפי קבוצת אוכלוסייה, מגדר והשכלת הורים. בנוסף, נבחנו מגמות בהתפלגות כלי המיון ששימשו את המועמדים בעת הגשת מועמדותם ובתוצאות תהליך הקבלה לאוניברסיטאות.

לאורך מרבית התקופה נמצאה עלייה בציונים הממוצעים בבחינה הפסיכומטרית ובממוצע הבגרות המשוקלל, ואילו בשנת 2021 נרשמה ירידה בשני המדדים. לצד העלייה בממוצעים הצטמצם פיזור הציונים בשני כלי המיון, בייחוד משנת 2011 ואילך. בממוצע הבגרות המשוקלל נמשכה מגמת הירידה בסטיית התקן עד סוף התקופה, ואילו בבחינה הפסיכומטרית התהפכה המגמה בשנת 2017, ומאותה שנה נרשמה עלייה בפיזור הציונים.

יש להיזהר מפירוש העלייה בציונים כעדות ישירה לשיפור מקביל בידע וביכולת של המועמדים. ציוני הבחינה הפסיכומטרית מכוילים בין מועדים ונוסחים, אך הממוצע שלהם בקרב המועמדים עשוי להשתנות בעקבות שינויים בהרכב אוכלוסיית הנבחנים ובתהליכי הברירה המובילים להגשת

[5] יחידת המידה בנתוני התרשים היא רשומה. בחינת הנתונים כאשר יחידת המידה היא מועמד (אשר יכול להיות מועמד לכמה אוניברסיטאות) מעלה תמונה דומה מאוד.

מועמדות. ציוני הבגרות, לעומת זאת, אינם מכוילים בין שנים, מועדים ורמות לימוד, והציון הסופי בהם כולל גם רכיבים פנימיים הנקבעים בבתי הספר. במחקר קודם (אורן, רפ ומעגן, 2021) נמצא כי חלק ניכר מן העלייה בציוני הבגרות לאורך השנים לא לוותה בעלייה מקבילה בציוני הבחינה הפסיכומטרית, ולכן הוגדרה כעלייה אינפלציונית. עוד נמצא כי מגמה זו הייתה חזקה יותר בחינוך היהודי מאשר בחינוך הערבי. בפרט, בשנים 2005–2017 נאמדה בחינוך העברי עלייה אינפלציונית ממוצעת של כ־0.16 נקודה בשנה בממוצע הבגרות, ואילו בחינוך הערבי לא נמצאה עלייה דומה ואף נאמדה ירידה שנתית של כ־0.11 נקודה. ממצאים אלה אינם מתייחסים בדיוק לאוכלוסייה ולתקופה שנבדקו במחקר הנוכחי, אך הם ממחישים כי העלייה בממוצעי הבגרות והשינוי בפיזורם אינם ניתנים לפירוש פשוט כשינוי ברמת ההישגים בלבד.

להצטמצמות פיזור ציוני הבגרות עשויה להיות משמעות גם מנקודת המבט של המיון להשכלה גבוהה. ככל שהציונים מתרכזים בטווח צר יותר, ובייחוד בחלק העליון של ההתפלגות, עשויה להצטמצם יכולתו של המדד להבחין בין מועמדים בעלי הישגים גבוהים. עם זאת, לצורך הערכת המשמעות המעשית של מגמה זו יש לבחון באופן ישיר את התפלגות הציונים בחלקים הרלוונטיים לקבלה ואת הקשר שלהם להחלטות הקבלה בפועל.

בניתוח לפי קבוצת אוכלוסייה נמצא כי הציון הפסיכומטרי הממוצע היה גבוה יותר בקרב מועמדים יהודים מאשר בקרב מועמדים ערבים ובקרב מועמדים מקבוצת ה״אחרים״. עם זאת, הפערים הצטמצמו במידה ניכרת במהלך התקופה, בעיקר עד שנת 2016. בממוצעי הבגרות לא נמצאו הבדלים עקביים בין הקבוצות, ובשנים 2009–2020 אף נמצא ממוצע מעט גבוה יותר בקרב המועמדים הערבים.

ההבדל בין תמונת הפערים המתקבלת מהבחינה הפסיכומטרית לבין זו המתקבלת מציוני הבגרות תועד גם במחקרים קודמים. במחקר שהשווה בין הישגים בחינוך היהודי ובחינוך הערבי נמצא כי הפערים בין הקבוצות היו גדולים יחסית במבחני הישגים ובבחינה הפסיכומטרית, אך הצטמצמו במידה ניכרת במדדים המבוססים על ציוני הבגרות (קנת־כהן, כהן ואורן, 2005). מחברי המחקר הדגישו כי מהשלב של זכאות לבגרות ואילך האוכלוסיות הנבדקות עוברות תהליכי ברירה ניכרים, וכי שיעורי הברירה עשויים להיות שונים בין הקבוצות ולהשפיע על הממוצעים הנצפים. הסתייגות זו רלוונטית במיוחד למחקר הנוכחי, שבו ניתוחי הציונים מבוססים על מועמדים לאוניברסיטאות שברשותם גם ציון פסיכומטרי וגם ציון בגרות. אוכלוסייה זו היא קבוצה נבחרת ואינה מייצגת בהכרח את כלל בני הגיל בכל אחת מקבוצות האוכלוסייה. לפיכך, הממוצעים הדומים בבגרות אינם מלמדים כשלעצמם כי פערים שנמצאו בשלבים מוקדמים יותר של מערכת החינוך נעלמו.

נוסף על תהליכי הברירה, יש להביא בחשבון את ההבדלים בין שני כלי המדידה. הבחינה הפסיכומטרית היא מבחן ארצי אחיד ומכויל, ואילו ממוצע הבגרות משלב ציונים ממקצועות וברמות לימוד שונות, בונוסים ורכיבי הערכה פנימיים וחיצוניים. משום כך, הפערים השונים המתקבלים בשני המדדים אינם בהכרח ממצאים סותרים, אלא עשויים לשקף הבדלים באופי ההערכה, באוכלוסיות הנמדדות ובאופן חישוב הציונים. המחקר הנוכחי אינו מאפשר לקבוע מהו משקלו היחסי של כל אחד מגורמים אלה.

בניתוח לפי מגדר נמצא כי הציון הפסיכומטרי הממוצע של הגברים היה גבוה מזה של הנשים לאורך כל שנות המחקר. לעומת זאת, בממוצע הבגרות המשוקלל לא נמצאו הבדלים משמעותיים לאורך חלקה הראשון של התקופה, ומשנת 2009 ואילך ניכר יתרון מתון לנשים. דפוס זה תואם ממצאים

קודמים, שלפיהם ציוני הבגרות נוטים להיות גבוהים יותר בקרב נשים, בעוד שבבחינה הפסיכומטרית מתקבל בדרך כלל פער לטובת גברים (רפ, אורן ומעגן, 2021).

עם זאת, אין לפרש את הפער בפסיכומטרי כהבדל ישיר בלבד ביכולת הנמדדת. המחקר של רפ, אורן ומעגן (2021) הראה כי נשים ניגשות לבחינה הפסיכומטרית בשיעורים גבוהים במידה ניכרת מגברים, וכי בקרב הגברים הנבחנים קיים ייצוג חסר לבעלי רקע לימודי וחברתי-כלכלי נמוך. לאחר אמידת הפער שהיה מתקבל אילו תהליכי הברירה של גברים ונשים היו דומים, הצטמצם הפער בכ־40% בקרב דוברי עברית ונמחק כמעט לחלוטין בקרב דוברי ערבית (רפ, אורן ומעגן, 2021). מכאן שלפחות חלק מן הפער המגדרי שנמצא במחקר הנוכחי עשוי לנבוע מהבדלים בהרכב אוכלוסיות הנבחנים, ולא רק מהבדלים בהישגיהם של גברים ונשים בעלי מאפייני רקע דומים. ייתכן שההבדל בין שני כלי המיון קשור גם למאפיינים השונים של הערכה בית־ספרית ושל מבחן סטנדרטי, אולם המחקר הנוכחי אינו מאפשר לבחון הסבר זה באופן ישיר.

כמו כן, נמצא קשר ברור ועקבי בין השכלת ההורים לבין ציוני המועמדים בשני כלי המיון. ככל שרמת ההשכלה של ההורים הייתה גבוהה יותר, כך היו גבוהים יותר הן הציון הפסיכומטרי הממוצע והן ממוצע הבגרות המשוקלל. העובדה שהקשר נמצא בשני מדדים שונים, ולאחר שהאוכלוסייה כבר עברה ברירה לשלב הגשת המועמדות לאוניברסיטה, מצביעה על זיקה מתמשכת בין הרקע סוציו-אקונומי לבין הישגים לימודיים ומאפייני המועמדות להשכלה גבוהה.

במהלך התקופה חל שינוי ניכר בהתפלגות כלי המיון שעמדו לרשות המועמדים. שיעור המועמדים בעלי ציון פסיכומטרי בלבד ירד מ־22% בשנת 2002 ל־6% בשנת 2021, ואילו שיעור המועמדים בעלי ממוצע בגרות בלבד עלה מ־1% ל־13%. שיעור המועמדים שהחזיקו בשני הציונים עלה עד שנת 2020, אך ירד בשנת 2021. בהתאם לכך, שיעור המועמדים בעלי ממוצע בגרות עלה לאורך התקופה, ואילו שיעור בעלי הציון הפסיכומטרי ירד. בשנת 2021 היה לראשונה שיעור המועמדים בעלי ממוצע בגרות גבוה משיעור המועמדים בעלי ציון פסיכומטרי.

מגמה זו מתיישבת עם קיומם והתרחבותם של ערוצי קבלה שאינם מחייבים ציון פסיכומטרי. בסקר שנערך ביחידות המיון של מוסדות להשכלה גבוהה נמצאו ערוצים של קבלה ישירה על בסיס ציוני בגרות, קבלה על בסיס בגרות בשילוב חלופה לפסיכומטרי וקבלה על בסיס חלופות לשני הציונים (קלפר, קנת־כהן וקרליץ, 2023). שיעור הקבלה הישירה לפי בגרות בלבד הוערך בטווח רחב של 2%–20% מן המועמדים, בהתאם למוסד. עם זאת, הנתונים במחקר הנוכחי מלמדים אילו ציונים היו ברשות המועמד ולא על סמך איזה ערוץ נבחנה בפועל מועמדותו. לכן ניתן לקבוע כי חלה ירידה בשיעור המועמדים שברשותם ציון פסיכומטרי ועלייה בשיעור בעלי ציוני בגרות, אך אין להסיק מכך לבדו מה היה משקלו בפועל של כל אחד מהכלים בהחלטות הקבלה.

בניתוח תוצאות הקבלה נמצא כי שיעור המועמדויות שהסתיימו בקבלה ללא תחילת לימודים ירד מ־21% ל־12%. ירידה זו עשויה להצביע על ברירה עצמית משמעותית יותר בשלב הגשת המועמדות, על התאמה טובה יותר בין בחירת המוסד לבין המימוש בפועל או על שינויים אחרים בדפוסי הקבלה והלימודים. ברוב שנות המחקר היה שיעור המועמדויות שהסתיימו בקבלה ובלימודים גבוה משיעור המועמדויות שנדחו, אולם בשנת 2021 היו שני השיעורים דומים ועמדו על כ־44%.

שנת 2021 בולטת במספר מדדים: ירידה בממוצעי שני כלי המיון, ירידה בשיעור המועמדים שהחזיקו בשני הציונים ושוויון בין שיעור המועמדויות שהסתיימו בקבלה ובלימודים לבין שיעור המועמדויות שנדחו. מאחר שמדובר בשנה יחידה בסוף סדרת הנתונים, לא ניתן לקבוע אם היא מסמנת שינוי מגמה מתמשך או סטייה זמנית. כמו כן, ייתכן שחלק מן הממצאים בשנה זו קשורים

להשפעות הישירות והעקיפות של מגפת הקורונה על בחינות הבגרות, ההיבחנות בפסיכומטרי, הגשת המועמדויות והקבלה ללימודים. הכללת נתונים משנים מאוחרות יותר תאפשר לבדוק אם המגמות שנמצאו בשנת 2021 נמשכו לאחר מכן.

למחקר כמה מגבלות שיש להביא בחשבון. מסד הנתונים נבנה ממיזוג של מקורות מידע רבים, שלא תמיד התקיימה ביניהם התאמה מלאה. בחלק מן המשתנים היו נתונים חסרים, שנת 2008 לא נכללה בשל בעיות באיכות הנתונים, וניתוחי הציונים התבססו רק על מועמדים שברשותם שני ציוני המיון. נוסף על כך, הניתוחים הם תיאוריים ואינם מאפשרים לבודד את תרומתם של שינויים בהרכב האוכלוסייה, במדיניות הקבלה, במערכת בחינות הבגרות או בדפוסי ההיבחנות בפסיכומטרי.

למרות מגבלות אלה, הממצאים מספקים תמונה רחבה של השינויים שחלו באוכלוסיית המועמדים לאוניברסיטאות לאורך שני עשורים. הם מצביעים על עלייה בציוני המועמדים לצד הצטמצמות פיזורם, על הבדלים עקביים לפי השכלת הורים, על דפוסים שונים של פערים בין קבוצות אוכלוסייה ובין מגדרים בשני כלי המיון, ועל ירידה הדרגתית בשיעור המועמדים המחזיקים בציון פסיכומטרי. המשך המעקב אחר מגמות אלה חשוב לצורך הערכת תפקודם של כלי המיון, בחינת יכולתם להבחין בין מועמדים ושמירה על מערכת קבלה תקפה והוגנת.

5. מקורות

אורן, כ., רפ, י. ומעגן, ד. (2021). **מגמות בציוני הבגרות בשנים 1991-2017.** ירושלים: המרכז הארצי לבחינות ולהערכה.

קלפר, ד., קנת-כהן, ת., קרליץ, צ. (אוגוסט 2023). **השפעת קיומם של ערוצי קבלה "עוקפי פסיכומטרי" על איכות האמידה של תוקף הבחינה הפסיכומטרית**. ירושלים: המרכז הארצי לבחינות ולהערכה.

קנת-כהן, ת., כהן, י., אורן, כ. (מרץ 2005). **השוואת הישגים במגזר היהודי ובמגזר הערבי בשלבים שונים של מערכת החינוך - לקט ממצאים.** ירושלים: המרכז הארצי לבחינות ולהערכה.

רפ, י., אורן, כ. ומעגן, ד. (2021). **השפעת הסלקציה העצמית־חברתית השונה של גברים ונשים על הפערים הבין־מגדריים בבחינה הפסיכומטרית.** ירושלים: המרכז הארצי לבחינות ולהערכה.

RR-26-02

אוקטובר 2026

מרכז ארצי לבחינות ולהערכה (ע"ר) ■ NATIONAL INSTITUTE FOR TESTING & EVALUATION ■ المركز القطري للامتحانات والتّقييم

מיסודן של האוניברסיטאות בישראל